

Bölüm 8

YAKIN TARİHSEL SÜREÇ VE SURİYE`NİN TÜRKİYE TAVRI

Murat KÜTÜKÇÜ¹

GİRİŞ

2011 yılında başlayan olayların ardından dünya kamuoyunun ilgisi Suriye'ye yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin en uzun sınır komşusu olan Suriye, tarihi süreçte uzun yıllar Türk idaresinde huzurlu yaşayan, Türkiye'nin sosyal ve kültürel temasının sık olduğu ülkelerdendir. Bugün olduğu gibi geçmişte de coğrafi konumu Ortadoğu'da boy göstermek isteyenleri Suriye hâkimiyetine zorunluluğuna yönlendirmiştir. Ayrıca Suriye, Mısır ve Anadolu coğrafyalarının her ikisi için de güvenlik bakımından elde bulundurulması zorunlu görülen bir bölgeye hâkimdir.

Yaklaşık 400 yıl Türk hâkimiyetinde kalan Suriye, I. Dünya Savaşını müteakiben kendi milli devletini kurmak istemiş, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması öngörüsüyle yapılan çeşitli anlaşmaların neticesinde 1945 yılına kadar genelde Fransız mandası olarak kalmıştır. 1946 yılında hâkim devletlerin bölgeden ayrılmasıyla Arap milliyetçiliği özelinde kısmi ulus devlet modeli kurulmuştur.

Farklı etnik ve mezhepsel grupların yaşadığı Suriye, 1946 yılında tam bağımsızlığına kavuşsa da bu tarihten itibaren kendi istikrarını sağlama gayreti içinde olmuş, bağımsızlığından sonra çalkantılı darbeler süreci devam etmiştir. 1958 yılında Mısır'la anlaşarak Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin bir bölümünü oluşturmuş, ancak 1961 Suriye iç darbesiyle oluşum Suriye için son bulmuş, 1963 yılındaki yeni bir darbeyle Baas Partisi iktidar olmuştur. 1970 yılından itibaren de Hafız Esad liderliğindeki Baas Partisi'nin yönetimiyle öncesine göre nispi istikrar ve durağanlık sağlanmıştır. 2000 yılına kadar ülkeyi yöneten Hafız Esad'ın ölümüyle yerini oğlu Beşar Esad almıştır.

2010 yılında bilinen ismiyle "Arap Baharı" süreci başlamış, 2011 yılı 15 Mart'ına kadar Beşar Esad yönetimi doğrudan devam etmiştir. Ortadoğu'da ve Afrika'da çok sayıda ülkeyi etkisi altına alan olaylar silsilesi Suriye'ye de sıçramış, ülke birliği bozulmuş, bazı bölgelerde farklı yönetimler oluşmuş, bugüne kadar gelinen süreçte istikrar sağlanamamıştır.

¹ Dr. Çağ Üniversitesi, muratkutukcu@cag.edu.tr

Yakın tarihte Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri inceleyip Suriye'nin tavrını ortaya sunabilmek için, bu günü değerlendirmenin ancak geçmişi anlamakla mümkün olabileceği düşüncesinden yola çıkararak, öncelikle tarihsel süreci masaya yatırmak gereklidir.

Otoriteler jeopolitik konumundan dolayı Suriye'ye hâkim olmadan Ortadoğu'nun kontrolünün sağlanacağının tam olarak söylenemeyeceğini kabul etmektedir. Suriye bu özelliğiyle stratejik planlarda ön sıralarda tutulmaktadır.

Tarıma elverişli bölgeleri yanında ormanlarıyla ilgi çeken Suriye, geçen yüzyıldan beri önemi git gide artan, tekstil ve sanayinin önemli bir hammaddesi olan pamuğun üretimindeki fazlalıkla da ayrıca cazibe merkezi haline gelmiştir. Öyle ki Fransızlar ihtiyaç duyduğu pamuğu daha uzak sömürgelerinden getirmenin maliyeti ve zorluğu yanında Suriye'den karşılamanın uygunluğunun hesabını yaparak bölgenin kendi sömürgesine dönüşmesi için çaba sarf etmiştir. Ana ticaret güzergâhlarına da yakınlığı önemini bir kat daha artırmıştır.

Türkiye Suriye sınır hattı, Milli Mücadele Dönemi'nde Fransa ile 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması çerçevesinde genel olarak belirlenmiş, sonraki anlaşmalarda da bu hat kabul edilmiştir. İki ülke arasında ilk gerilim Hatay Meselesi ile ortaya çıkmış, Türkiye lehine neticelenen durum Suriye'nin hazımsızlığına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra başlayan Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'nin diğer büyük batılı ülkelerle işbirliği içinde hareket etmesi, buna karşılık Suriye'nin Sovyetler Birliği ile yakın teması, ilişkileri genel konjektürde daha da gerginleştirmiştir. Daha yakın dilimde ise Türkiye'nin kendi sınırları içerisinden bölgeye akan ana nehirler üzerine yaptığı barajlarla ciddi gündem olan su sorunu ve mukabilinde Suriye'nin Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü desteklemesi, ilişkilerdeki gerginliğin artarak devam etmesine neden olmuştur.

Daha detaylı incelemenin yorumlama için katkı sağlayacağı düşüncesiyle yakın dönem tasvir edilmeye çalışılacaktır.

İki ülke ilişkilerinin 1980'lerin ikinci yarısından önce pek de iyi olmadığı ifadesi gerçeği yansıtır. 1955 yılı şubat ayındaki Bağdat Paktı çalışmalarında emekli Büyükelçi İsmail Soysal'ın tabiriyle “Sağırlar konuşması gibi” geçen görüşmeler ile dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in birkaç saatlik şam ziyareti dışında doğrudan temasa rastlanmamıştır (Soysal, 1999, s. 519). 1946 bağımsızlık yılından 1998 Adana Mutabakatı'na kadar diplomatik ilişkiler, normal ile gerginlik arasında seyretmiştir (Öztürk, 1997, s. 53). “Türkiye-Suriye ilişkilerinde 1980'lerin ikinci yarısından 1998 Adana Mutabakatı'na kadar olan dönem, gerginliklerin şiddetli bir şekilde hissedildiği dönem olmuştur. Bu dönemde iki ülke arasındaki su ve terör sorunları 1998 sonbaharında iki ülkeyi sıcak savaşın eşiğine getirmiştir. İki ülke arasındaki ilk bunalım 1957'de yaşanmıştır” (Sarı, 2015: 23).

Suriye ile Sovyetler Birliği yakınlaşması Türkiye ve ABD’de endişe yaratmış, Süveyş Kanalı krizi müteakibinde Eisenhower Doktrini² açıklanmıştır (Bağcı, 1998: 126). Türkiye-Suriye ilişkilerini iyice geren sol tandanslı General Afif Bizri’nin Suriye Genelkurmay Başkanı olmasından (şen, 2004, s. 305) hemen önce, 13 Ağustos 1957’de, Suriye yönetimi Suriye rejimi aleyhine çalışma yaptıkları iddiasıyla üç Amerikan diplomatını sınır dışı etmiş, karşılık olarak ABD de Suriye’nin Washington Büyükelçisini “İstenmeyen kişi” ilan etmiştir (Sarı, 2015: 23).

Suriye, Sovyetler Birliği yakınlaşması yanında Çin Halk Cumhuriyeti’ni de tanımıştır (Gönlübol & Sar, 1996: 290).

Suriye kabinesinden komünizm sempatanlığıyla bilinen Halit-el Azm’ın Sovyetler Birliği’ne giderek yaptığı anlaşmaların birinde Sovyetler Birliği Suriye’ye, 500 milyon dolarlık iktisadi ve askeri yardım taahhüdünde bulunmuş, liman, karayolu, demiryolu, sulama, enerji ve havaalanı projeleri de konuşulmuştur. Bu durum sadece Türkiye’yi değil, İsrail ile birlikte Lübnan ve Ürdün’ü de endişelendirmiştir (Armaoğlu, 1989: 506).

Suriye’nin bu tutumu, Batı bölgesi devletlerini hem Orta Doğu güvenliği hem de enerji kaynaklarının himayesi açısından kuřkulanđırmıřtır (Gönlübol & Sar, 1996: 292). ABD, bu durumda olası bir Suriye saldırısı karşısında Türkiye, Ürdün, İsrail ve Lübnan’a destek olacağını bildirmiştir.

ABD’ye karşılık Sovyetler Birliği de bütün dikkatini bu alana yöneltmiştir. Türkiye’nin “*Kuşatılma sendromu*” yaşayarak sınırına asker ve silah takviyesi yapması gerilimi artırmıştır (şen, 2004: 305). Nihayetinde Suriye Krizi kısa sürede büyümüş, Türkiye ve ABD, Suriye ve Sovyetler Birliği ittifakına dönmüştür (Armaoğlu, 1989: 508).

Suriye, anlaşmazlık konusunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda konuşulmasını talep etmiş, 22 Ekim 1957’de Birleşmiş Milletler görüşmeleri başlamıştır. 30 Ekim 1957’de Türkiye-Suriye sınırında incelemeler yapmak amacıyla komisyon kurulması ve konunun Suriye ve Türkiye arasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri arabuluculuğunda sonuçlandırmasına dair iki farklı karar tasarısı sunulduysa da, Endonezya temsilcisinin talebi üzerine her iki tasarı da aynı gün (30 Ekim’de) geri çekilmiştir (Gönlübol & Sar, 1996: 292).

² İsmiyle anıldığı ABD Başkanı Eisenhower tarafından 5 Ocak 1957’de Kongre’ye sunularak 9 Mart 1957’de kabul edilen önergede belirtilen siyaset yönteminin genel ifadesidir. “Yakındoğu’da Barış ve İstikrarın Sağlanmasına İlişkin Ortak Karar” başlığını taşıyan belgedir. Detayda bölge ülkelerinin talebi üzerine ABD’nin ekonomik ve askeri yardımda bulunmasını, ayrıca “Uluslararası komünizmin egemenliğindeki herhangi bir ülkeden gelebilecek silahlı saldırılara karşı yardım isteyen” devleti korumak için Amerikan Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasını öngörmüştür. ABD’nin Nisan 1957’de Ürdündeki, Temmuz 1958’de de Ürdün ve Lübnandaki girişimlerini haklı göstermek için bu doktrine başvurulduğu belirtilmiştir (Köylü, 2017: 102)

Sovyetler Birliği'nin tehditleri ve girişimlerine karşı ABD'nin Türkiye'yi desteklemesi ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması rgt) kapsamında Türkiye'ye yönelik taahhütlerini ifa edeceğini belirtmesi Sovyetler'in yumuşamasına neden olmuş, Ekim sonunda Suriye Buhranı ortadan kalkmıştır (Sarı, 2015, s. 24).

400 yıldan fazla Osmanlı yönetiminde kalmış olan Suriye'nin, nüfus ve coğrafiya başta olmak üzere çeşitli ağlardan Türkiye'nin gerisinde kalması, Türkiye'yi potansiyel tehdit unsuru olarak görmesine sebep olmuştur. İki devlet arasındaki problemler genelde Suriye tarafından çıkarılmıştır denebilir (ztrk, 1997: 68). Fakat Suriye tam tersine, sorunların kaynağının kendisi olmadığını Arap kamuoyuna sıklıkla empoze etmiş, Türkiye'ye yönelik ağır ve asılsız suçlamalar itham etmiştir. Hatta Suriye "*fke Günleri*" ve "*Toprak Kardeşliği*" gibi filmler çekmiş, halkının Osmanlılar tarafından mezalime uğradığı iddiasında bulunmuştur (Balbay, 2006: 84).

1950 seçimlerinin galibi Adnan Menderes, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılışında Ortadoğu'daki lkeler ile ilişkilerin geliştirileceğini, Akdeniz'in güvenliğine Batı'nın fazlasıyla dikkatinin çekileceğini vurgulamıştır (Yeşilbursa, 2010: 68).

Ortadoğu'nun güvenliğinin sağlanması, Arap İsrail çatışmalarına geçerli çözüm üretilmesi ve komünizmin bölgeye yayılmasının önüne geçilmesi hususları dönemin temel dış politika hedefleridir (Bağcı, 2007, s. 37-40). Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bölge hkimiyetini engelleme maksadındaki Bağdat Paktı'na önderlik etmiş, 1960'ların ortalarına kadar net şekilde Batı yönlü politika takip etmiştir. Ancak süreç hedeflenenin tersine, bölgede Sovyet nüfuzunun artmasına, Arap Dünyası'nın parçalanmasına yol açmıştır (Kürkçüoğlu, 1972: 49-79).

Kıbrıs Buhranı sonrası, 1965 yılındaki Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, Arap ülkelerinden hiçbirinin Türkiye lehine oy kullanmamasıyla Türkiye'nin Arap Dünyasına bakışı yn değişmiştir. Türkiye'nin gayretiyle Arap Devletleri ile ilişkilerin yumuşamaya başladığı, Sovyetler Birliği ile de göreceli yakınlık kurulacağı süreç başlayacaktır (Kürkçüoğlu, 1972: 137-140).

1980'lerde 12 Eylül sürecindeki baskıların etkisi ve İnan-İrak Savaşıyla Irak'ta meydana gelen otorite boşluğu gibi nedenlerle Kürt Sorunu beslenmiş, Suriye ve Irak ile yeni sorunlara yol açmıştır. Ayrıca Kürt Sorunu ile paralelindeki su sorunu dönemin ana konuları olmuştur (Fırat & Kürkçüoğlu, 2001: 124).

1967 yılındaki Altı Gün Savaşında İsrail'e yenilip umudunu yitiren Arap grupların terörizme yöneldiği anlaşılmıştır. Araplar politik ve askeri başarısızlıklarını teröre destek olarak örtmeye çalışmışlardır. Aynı tutumu Suriye, Türkiye'ye uygulama gayretine girmiştir.

1987 Temmuz'unda Türkiye Fırat Nehri'nden saniyede 500 metreküp su göndermeyi onaylamış, bu taahhüde rağmen Suriye tatmin olmamış, "Tahsis"i "Taksim"e dönüştürebilmenin teröre destekle sağlanabileceğini düşünmek gibi farklı bir strateji izlemiştir.

Gerard Chaliand'ın *Terrorismes and Guerillas* kitabındaki "Başarılı bir gerillanın dış desteğinin ve özellikle ülke dışında üssünün olmaması çok nadirdir." bulgusu gibi maddi desteğin yanında dış yardım azami önem derecesindedir. Dış destek denince lojistik açıdan üs ve sığınak olmazsa olmazdır. "Lojistik hatları kesilmiş gerillanın sonu gelmiş demektir" (Aktan, 1998).

Dış politikada terör kozunu ülkeler arası baskı unsuru olarak başvurulması soğuk savaş döneminde zirve yapmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB'nin) 1991'de yıkılmasıyla çok sayıda ülke terör kartını politik hamle olarak kullanmıştır (Gündoğdu, 2011: 129-130).

1970'lerden 1980'lerin hemen başlarına kadar Türkiye, Suriye'yi Ermeni terör örgütü ASALA'yı desteklemekle itham etmiştir. Suriye'nin 1970'lerde desteklediği ASALA'nın ikamesine 1980'lerde PKK geçmiştir. 12 Eylül darbesi müteakibinde Türkiye'de aşırı sol gruplara getirilen yasaklamayla PKK Suriye yakınlaşması gerçekleşmiştir (Olson, 1996: 170).

Türkiye, Suriye arasındaki sorunlar temel olarak güvensizliğe dayanır. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye dâhil olmasını Suriye'nin sindirememesi, Soğuk Savaş yıllarında farklı bloklarda yer almaları gibi faktörler ikili arasında şüpheliği doğurmuş, 1980'lerde Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP'ın) etkisiyle Suriye'nin Türkiye endişesi daha da artmıştır. GAP'ı Türkiye'nin şantaj unsuru olarak gören Suriye, pazarlık hamlesi olarak PKK'yı desteklemiştir. PKK'nın 1970'lerle beraber Türkiye dışında "özellikle Suriye destekli Lübnan sınırlarında" temelleri güçlendirilmiş, 1984'den itibaren Türkiye'de ses getirici eylemlere başlamış, Körfez Krizi'ni müteakip siyasi eylemlere de yönelmiş, 1995'lerde eylem alanını kırsaldan kente taşımış, 1998'de Suriye PKK ilişkisi iki ülkeyi savaşın kapısından döndürmüştür (Altunışık, 2002: 277-279, 282).

Geçmiş yıllarda Türkiye'ye karşı ASALA'yı destekleyen Suriye, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'den kaçıp Şam'a yerleşmesiyle beraber PKK'ya da evini açmıştır. 1980'lere kadar Suriye'deki etkisiz PKK, 1980-1988 İran-İrak Savaşının da etkisiyle güçlenmiştir. Suriye'nin yanı sıra Lübnan'ın Suriye kontrolündeki değişik kampalarında örgüt mensupları eğitime tabi tutulmuş (Ferhad & Gürbey, 2000: 120), 1984 eylemlerine kadar Suriye istihbaratı tarafından da desteklenmiştir (Bulloch & Adel, 1994: 58).

Suriye, Güneydoğu Anadolu Projesi'ni baltalamak için PKK'yı ateş gücü olarak çalıştırmıştır. GAP'ın ilerlemesiyle Türkiye - Suriye ilişkileri 1998 Adana Mutabakatı'na kadar su sorunu ile terörizm kısır döngüsünde devam etmiştir (şalvarcı, 2003: 14).

Terör rgtn kısaca incelemek anlaşılabilirlik açısından gerekli olacaktır.

1973 yılında "Kürdistan Devrimcileri" niteliğiyle Ankara ve İstanbul ile bazı Türk niversitelerinde gruplaşmalar olmuştur (Başar, 1996: 54; Ersever, 1993: 50-55). 1974'de Ankara Yüksek ğrenim Derneği (AYD) mensuplarından Abdullah calan ve arkadaşları "Kürdistan İşçi Partisi"nin (PKK'nın) ilk oluşum temellerini atmıştır (Gerçek, 2000: 4). Yine Abdullah calan ile arkadaşları tarafından 27 Kasım 1978 tarihindeki Kuruluş Kongresinde terör örgütünün amacı, stratejisi ile faaliyet metotları açıklanmıştır (Bila, 2004: 1-15).

Uluslararası arenada meşru bir örgütlenme imajı oluşturabilmek için, 2002 yılı Nisanında KADEK (Kürdistan zgrlk ve Demokrasi Kongresi), 2003 yılı Ekim'inde KONGRA-GEL (Kürdistan Halk Kongresi) olarak adı değiştirilmiştir (Gündoğdu, 2011: 126).

PKK'nın yapısının güçlenmesinde Suriye aktif dış destekleyici olmuştur. Bir grup nc örgüt mensubu Suriye'ye geçmiş, Suriye'de askeri eğitim verilmiş, Marksist gruplarla temaslar kurdurulmuş, bu aşamalardan sonra örgüt mensuplarının Türkiye, Suriye, Avrupa arasında giriş ıkışları hızlanmıştır (zcan, 1999: 87-90, 243-247).

1985 yılı faaliyetlerin başlangıç yılı olarak belirlenmiş, 25 Mart 1985 tarihinde Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK) siyasi kanat kolu oluşturulmuştur (zdağ, 2007: 57).

Ayaklanma benzeri gibi geçen 1992 yılı (21 Mart) Nevruz gösterileri örgütün hazırlık durumunun görülmesini sağlayan bir aşamadır ("Aman, sağduyu", Milliyet Gazetesi, 21 Mart 1992, 1).

1987 yılına gelindiğinde artan terör olayları nedeniyle Suriye ile imzalanan protokolde, Suriye PKK'ya desteğini kesmeyi, Türkiye ise yeterli su akışını sağlamayı taahhüt etmiştir (zcan, 1999: 110).

1989'da Türkiye, Suriye'den Türkiye'ye sızan PKK gruplarının çoğaldığını, Suriye'nin 1987 protokolüne riayet etmediğini açıklayarak Türkiye'nin anlaşmadan çekildiğini, Fırat suyunun kesilebileceğini açıklamıştır. Gerginlik tırmanmış, Suriye tarafından bir Türk araştırma uçağı Hatay bölgesi Türk hava sahasında düşürülmüş, takiben su akışı ve terör bağlantısı konuları kısır döngüye dnşmştir (Kni, 1994: 89; Yavuz, 2005: 397).

Körfez savaşını müteakip Irak'ın Kuzeyinin uçuşa yasak bölge ilan edilmesi bu bölgede fiilen bir Kürt varlığına neden olmuş, PKK için de güvenli alan oluşmuştur (Gündoğdu, 2011: 132).

1992 yılında İçişleri Bakanı başkanlığındaki Türk heyetinin Suriye (Şam) ziyareti esnasında güvenlik anlaşması da imzalanmış, Suriye Bekaa bölgesindeki PKK'nın eğitim alanını (kampını) lağvetmiştir (Kirişçi, 1994: 282). Ancak Türkiye Suriye ikilisinin bu kapsamda yaptığı anlaşma, sözleşme ve protokoller hiçbir anlam içermeden genelde yok hükmünde kalmıştır (Şen, 2004: 264).

GAP kapsamında Suriye, Şanlıurfa - Gaziantep arasında ve sınıra yakın bölgede 1990'da yapımına başlanan Birecik Barajı nedeniyle, Suriye ve Irak tarafından 1993'te Türkiye'ye nota verilmiştir. Notada barajın kendi su kaynaklarında önemli tahribat oluşturacağı iddia edilmiş, Birecik Barajı'nın suları düzenleme maksatlı olduğu belirtilmesine rağmen karşı tutum devam etmiştir (Ortadoğu'da Su Sorunu, 1996: 19; Cumhuriyet Gazetesi, "Suriye Sorunu", 16.04.1998).

1995 yılında da Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır gibi bazı Körfez İşbirliğı Konseyi üyeleri Şam Deklarasyonu'nu yayınlamış, deklarasyonda *Fırat Nehri suları için adil paylaşım şartı vurgulanmış, baraj inşaatının ciddi su kirliliğı meydana getirdiğı* belirtilmiştir.

Keban Barajı konusunda da karalamalar devam etmiş, Türkiye GAP için uluslararası kuruluşlardan ihtiyaç duyduğu krediyi, kıyıdaş ülkelerin rıza göstermemesi ve bölgenin terör problemi gerekçeleriyle uzun süre bulamamıştır (Gündoğdu, 2011: 112).

Geçmiş incelendiğinde, Baas Partisiyle beraber Suriye'nin Kürtler konusunda Irak'la koordineli hareket ettiği, komşuları olan Türkiye ile Irak sınırlarında yerleşik düzendeki Kürtleri güney bölgelere göç ettirdiğı görülmektedir. Ancak Lübnan'a yerleşen Filistin Kurtuluş Örgütü'yle beraber, bu örgüte hâkim olma düşüncesi ve 1974'deki Irak su bunalımı gibi nedenlerle fikir değıştiren Suriye, komşu ülkelerin aleyhtarı ayrılıkçı kesimleri desteklemiştir (Özcan, 1999: 239-241).

Suriye, PKK yanında ASALA, Dev-Sol gibi Türkiye karşıtı diğeri terör örgütlerine de barınma desteğı sağlamıştır (Cabbarlı, 2004: 403).

Suriye'nin PKK'yi destekleme düşüncesinin ardında yatan nedenleri incelemek konunun somutlaştırılmasına katkı sağlayacaktır.

Yabancı (Olson, 1997: 170; Mango, 2005: 54-55) ve Türk kaynaklarda, Suriye'nin Türkiye ile sorunlarında PKK'yı maşa olarak kullandığı belirtilmektedir. Sovyetler'in de desteğıyle Soğuk Savaş yıllarında örgütün Suriye'de barınma ihtiyaçları çözümlenmiştir (Bal & Aytaç, 2001: 689).

Suriye'nin PKK'ya yönelik tavrı ve daha da önemlisi desteği diğer bölge devletlerinden farklılık göstermiştir. Suriye örgüte finansal, askeri, lojistik yardımda bulunmuş, eğitim kampları oluşturmuştur.

Su sorunu, sınır ihtilâf problemlerine ilaveten Arap-İsrail geriliminde Türkiye'nin Arap iddialarını savunmadığı gibi İsrail'le işbirliği anlaşması yapması ve Suriye yönetiminin Irak'ın Kuzeyinde etkili olabilme düşüncesi Suriye'nin terör desteğinin nedenleri sayılabilir (Kurubaş, 2004: 281-282).

Irak'ın kuzey hattındaki PKK kamplarının ana ihtiyaçlarının %80'inin Suriye tarafından karşılandığı Türk istihbarat birimlerinin verileriyle doğrulanmıştır (Aykan, 1999: 175). Hafız Esad, kardeşleri Rıfat ve Cemil Esad'a PKK içerisinde etkin rol kılmiştir (Başar, 1996: 58).

1980'lerin sonlarında PKK'nın ana grubunun büyük çoğunluğunu Suriye Kürtlerinin oluşturduğunu Abdullah Öcalan da kabul etmiştir (Şalvarcı, 2003, s. 157).

İstanbul'da 1986 yılında yirmi üç kişinin öldüğü Neve Şalom sinagogu saldırısının sorumlusu olarak Ankara, Ebu Nidal Örgütü'nü ve Suriye'yi suçlamış, Suriye ise reddetmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1986).

Bazı Arap incelemeciler de Türkiye'nin su problemini PKK'dan dolayı ortaya attığını belirtmişlerdir (Gündoğdu, 2011: 134).

Suriye'nin takip ettiği Türkiye aleyhtarı çalışmalara karşın, Türkiye'nin PKK'nın dış desteğini ortadan kaldırma hususundaki kararlılığı (Aykan, 1999: 175) iki ülkeyi iyice uzaklaştırmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkileri PKK konusunda çeşitli temaslara sahne olmuş, genellikle çözüm sağlanamamış, PKK eylemleri artarak devam edegelmiştir.³

1991'de Körfez Savaşı bitince dış politik dengeler değişmiş, PKK konusunda ABD, Türkiye tarafında yer almış, Suriye terör faaliyetlerini gizleme ihtiyacı duymuştur (Kurubaş, 2004: 285-287).

Suriye hava sahasını 1995'de Yunanistan'a açmış, bununla kalmayıp bu ülkeyle stratejik işbirliği mukavalesi de imzalamıştır. Gelişmeler üzerine Türkiye 23 Ocak 1996 tarihli notayı Suriye'ye vermiştir. Notada Suriye'nin PKK'ya açık ve fiili desteğinden dolayı sorumluluğu, karşılığında da Birleşmiş Milletlerin 51. maddesi mucibince Türkiye'nin yaptırım olarak her türlü önleme başvurma hakkına sahip olduğu vurgulanmış, öncelikli hususun Abdullah Öcalan'ın teslimi olduğu ifade edilmiştir (Aykan, 1999:175-176).

³ 1984 Aralık'ta Kenan Evren ile Hafız Esad işbirliği görüşmesi için bkz. (Kurubaş, 2004: 281-282). 16 Temmuz 1987'de Turgut Özal ile Hafız Esad görüşmesi için bkz. "Apo bizde yok ki verelim", (Milliyet, 17 Temmuz 1987, 7); "Suriye'den güvence", (Milliyet, 18 Temmuz 1987, 8); Suriye İçişleri Bakanı ile İsmet Sezgin görüşmesi için bkz. "Sezgin: Bekaa işi halledildi.", (Milliyet, 17 Nisan 1992, 12; Başar, 1996: 61).

Hemen bir ay sonra, 1996 Şubat'ında, Türkiye İsrail Askeri ve İstihbarat Alanında İşbirliği Anlaşması imza altına alınmıştır (Olson, 2001: 107-108).

1998'e gelinceye kadar kısır döngü süregelmiş, güvensizliğe dayalı ilişkide çözüm üretilememiştir. 1998 yılının 16 Eylül'ünde Türk Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in "Bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. ... İyi niyetimize karşılık alamazsak gereken her türlü tedbiri almaya hak kazanırız" cümleleri, hemen sonrasında da Türk Devleti üst yönetiminin benzer sözleri, diplomasinin artık tükendiğini anlatmıştır ("Suriye sınırına yığınak", Hürriyet, 1 Ekim 1998; "Sabrımız taşıyor", Hürriyet, 2 Ekim 1998).

Köşeye sıkıştığını, savaş çanları çaldığını anlayan Suriye, 1998 yılı 9 Ekim'inde Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmek mecburiyetinde kalmıştır. ("Şam pişman olur", Milliyet, 20 Ekim 1998, 14)

1998 krizinde Türkiye, PKK terör örgütü hamiliğinden kaynaklı Suriye'ye yönelik uluslararası yaptırım yöntemlerinden askeri müdahaleye kadar değişik önlemlere başvuracağını açıkça göstermiştir.

Savaş ihtimali sonucunda Suriye'nin yenilmesine kesin gözüyle bakılması, Esad rejiminin yıkılması, İsrail'in güçlenmesi daha gerçekçi gözüktüğünden, Arap Birliği'nin de uzlaşma yanlısı tavır sergilemesiyle, Suriye PKK desteğini çektiğini somut şekilde göstermiştir (Aykan, 1999: 177-178; "Arap Birliği'nden Türkiye-İsrail İşbirliğine kınama", Hürriyet, 17 Eylül 1998). Suriye'nin geri adımında arkasında güçlü Sovyetler Birliği'nin artık bulunmayışı da ana etkenlerden biridir (Bal & Aytaç, 2001: 690).

20 Ekim 1998 tarihinde Adana Mutabakatı imzalanmış, Suriye bu anlaşma ile "ekonomik, lojistik ve askeri" her türlü yardımı, desteği keseceğini, terör kamplarını kapatacağını ve PKK'yı terör örgütü olarak kabul ettiğini resmi olarak onaylamıştır (Olson, 2001: 114; "Adana Mutabakatı nedir? Mutabakat metninin içerisinde neler yer alıyor?", Hürriyet, 23 Ekim 2019).

Adana Mutabakatı, Suriye'ye uzun süredir su paylaşımına karşı öne sürdüğü terör kartını terk ettirmiştir.

Suriye'nin sınır dışı ettiği Abdullah Öcalan; Yunanistan, Rusya, İtalya, Kenya'ya geçmiş, ancak hiçbirinden sığınma hakkı alamamış, Türk birimlerine 16 Şubat 1999'da teslim alınmıştır (Cabbarlı, 2004: 403).

Adana Mutabakatı ve müteakibinde Hafız Esad'ın ölümü, iki ülke arasında yeni bir dönem başlatmış, Suriye ve Türkiye ilişkileri olumlu şekilde yön değiştirmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2000 yılında Suriye'de Hafız Esad'ın cenaze törenine katılması bunun göstergesidir. 2003'te de istişarenin geliştirilmesine yönelik protokol imzalanmıştır ("Şam ile Yeni Başlangıç", Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ocak 2003).

"Arap Baharı" dengelerle beraber Türkiye Suriye ilişkilerini de değiştirmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye-Suriye ilişkileri yakın tarihsel süreçte ana başlık olarak Hatay, su ve terör konularına odaklanmıştır.

Türkiye'nin 911 km'lik en uzun sınır komşusu olan Suriye ile ilişkilerde uzun yıllar boyunca sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların temelinde güven bunalımının yattığı görölmektedir. Tarafların birbirlerine güvensizlikleri Hatay Meselesi ile gözler önüne serilmiştir. Civar ölkelerden Lübnan, Ürdün ve Filistin bölgesini de içine alan "Büyük Suriye" hayalinde Hatay önemli bir konumdadır. 2. Dünya Savaşını müteakip Fransanın bölgeden ayrılmasıyla bağımsız kalan Suriye Devleti ile Türkiye arasında sorunlar açıkça görölmeye başlamıştır. Hem ölkeler içindeki hem de Ortadoğu'daki siyasi gelişmelere, iki süper gücün rekabeti de eklenince, Türkiye-Suriye ilişkileri gerilmiştir. Türkiye, Suriye ile Sovyetler Birliği temasına karşılık, ABD ile yakınlaşmış, Filistin'in taksimine Araplarla birlikte Türkiye de oy vermişken, daha sonra İsrail'i tanımıştır.

1980'lerden hemen sonra Türkiye-Suriye ilişkilerinde "Su" konusu ön plana çıkmış, Dicle ve Fırat nehir sularının paylaşımı yeni bir anlaşmazlığa neden olmuştur. Suriye ile Irak, Türkiye'nin su konusundaki faaliyetlerini durdurmaya çalışmış, Türkiye'nin Dünya Bankasından talep ettiği GAP kredisini engellemek için azami çaba sarf etmiştir. Teknik olarak meseleyi Suriye paylaşım, Türkiye ise kullanım olarak değerlendirmiştir.

Türkiye'nin, 1987 yılı Temmuzunda Fırat Nehri'nden saniyede 500 metreküp su göndermeyi kabulü, Suriye'de yeterli tatmini yaratmamış, "tahsis"i "taksim"e dönüştürebilme gayesiyle terör desteğine koz olarak müracaat etmiştir. Önceleri Türkiye karşısında Ermeni terör örgütü ASALA'yı da destekleyen Suriye, Türkiye'den kaçan Abdullah Öcalan'ın Suriye'ye (Şam'a) yerleşmesinden sonra terör örgütüne evini açmıştır. Abdullah Öcalan'a ve PKK'ya kucak açma gerekçesini Türkiye'nin İsrail ile istihbarat ve askeri iç birliği, su paylaşımı problemi ve Hatay'ın taksimi olarak göstermiştir. PKK terör örgütü başta Suriye yanında diğer bazı ölkelerin de desteğiyle, Körfez Krizi sonrası 1995'lerde kırsal kesimlerden kentlere etki alanını taşıyabilmiştir. Hatta öyle ki, Suriye'nin terör örgütü ilişkisi 1998'de iki ölkelyi savaşın eşiğine getirmiştir.

Türkiye'nin sınır komşusu Suriye'nin, Hatay meselesi, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında yapılan Birecik, Atatürk vs. barajlar nedeniyle Türkiye'ye yönelik tutumunu, terör unsurlarına destek vererek gösterdiği görölmüştür.

Terör (PKK) gündemi Suriye Türkiye arasındaki problemlerin bir nedeni olmadığı gibi, tam tersine yıpranmış ve sağlıksız ilişkilerin neticesidir.

Suriye ve Türkiye, genelde sınırlı, 1957 ve 1998'de grldğu gibi bazen de sa-vaşa ramak kala sayılabilecek ilişkileri yürütmüştür.

Suriye su paylaşımı konusunu sadece kendisinin değil tüm Arap camiasının problemine dönüştürmenin gayreti içinde olmuş, ayrıca resmi olarak Türkiye ile çeşitli dönemlerde akitler imzalarsa da, fiiliyatta imzaladığı taahhütlere uymamıştır.

Odak noktalarından Hatay ve terör sorunlarının konjektürel, su sorununun ise yaşamsal öneme haiz olduğu değerlendirilebilir. Hatay ve terör konusu zaman içinde önem bakımından değişkenlik gösterse de, suyun artan önemine paralel olarak paylaşımın gelecekte daha da etkin olacağı sonucu çıkarılabilir.

KAYNAKLAR

1. Aktan, G. (1998). "Suriye'yi Yola Getirmek", Radikal Gazetesi, 30 Eylül.
2. Altunışık, M. B. (2002). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum abası", (Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, Ed.), *Türkiye'nin Komşuları*, Ankara: İmge Kitabevi.
3. Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları.
4. Aykan, M. B. (1999). "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View", *Middle East Policy*, 6, (4), 174-191.
5. Bağcı, H. (1998). "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası". (in Faruk Sönmezoğlu, Ed.) *Türk Dış Politikasının Analizi*, İkinci Basım, İstanbul: Der Yayınları.
6. Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. (3.Baskı). Ankara: ODTÜ Yayınclık.
7. Bal İ. & Aytaç Ö. (2001). "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Düşman Tanımlamaları Bağlamında Terörizm Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri". (İdris Bal, Ed.), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları.
8. Balbay, M. (2006). *Suriye Raporu*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
9. Başar, C. (1996). *The Terrorism Dossier & Syria*. Lefkoşa: International Affairs Agency (INAF).
10. Bila, F. (2004). *Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler Hangi PKK*. Ankara: Ümit Yayınclık.
11. Bulloch, J. & Adel, D. (1994). *Su Savaşları; Ortadoğu'da Beklenen atışma*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
12. Cabbarlı, H. (2004). "Ortadoğu'da Terör rgtleri ve Suriye'nin Yaklaşımı (Hizbullah, Hamas, PKK)". (Trel Yılmaz ve Mehmet şahin, Ed.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. Ankara: Platin Yayınları.
13. Ersever, A. C. (1993). *Kürtler, PKK ve A.calan*. (Genişletilmiş 5. Baskı), Ankara: KIYAP Yayın.
14. Ferhad, İ. & Grbey, G. (2000). *The Kurdish Conflict in Turkey: obstacles and chances for peace and democracy*. New York: St. Martin's Press.
15. Fırat M. & Kürkçüoğlu . (2001) "1980-1990 Arap lkeleriyle İlişkiler" *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. (2), (Baskın Oran, Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 124-149
16. Gerçek, H. H. (2000). "Bölücü Terör rgtleri", *Terörle Mücadele Hizmetleri Kurs Notları*. Terörle Mücadele Hareket Daire Başkanlığı, EGM, Ankara.
17. Gönlübol M. & Sar, C. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
18. Gündoğdu, S. (2011). *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Su Sorunu ve Terörizme Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Tarih Araştırmaları V

19. Kirişçi, K. (1994). "Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası". *Türk Dış Politikasının Analizi*. (Faruk Sönmezoğlu, Der.), İstanbul: Der Yayınları.
20. Köni, H. (1994). "Su Sorununun Siyasal Boyutları". (Neşet Akmandor, Hüseyin Pazarıcı ve Hasan Köni, Ed.), *Ortadoğu Ülkelinde Su Sorunu*, TESAV Yayınları, Nural Matbaası.
21. Köylü, M. (2017). *Ne Umduk Ne Bulduk Türkiye'nin Suriye Sınarı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
22. Kurubaş, E. (2004). *Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*. (2), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
23. Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:340, Ankara: Sevinç Matbaası.
24. Mango, A. (2005). *Türkiye'nin Terörle Savaşı*. (Orhan Azizoğlu, Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.
25. Olson, R. (1996). "Kürt Sorunu ve Türk Dış Politikası", (Fırat Purtaş, Çev.) *Avrasya Dosyası*. 3 (2), Yaz.
26. Olson, R. (1997). "Turkey-Syria Relations Since The Gulf War: Kurds And Water". *Middle East Policy*, 2 (5), 168-193.
27. Olson, R. (2001). *Turkey's Relations with Iran, Syria, Israel and Russia, 1991-2000 The Kurdish and Islamist Questions*. California: Mazda Publishers.
28. *Ortadoğu'da Su Sorunu*. Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı, Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Haziran 1996.
29. Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: (ASAM) Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
30. Özdağ, Ü. (2007). *Türk Ordusunun PKK Operasyonları: 1984'ten Bu Güne*. (5. Baskı), İstanbul: Pegasus Yayınları.
31. Öztürk, O. M. (1997). *Türkiye ve Ortadoğu*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
32. Sarı, S. Ö. (2015). *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Yakın Geçmişi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.
33. Soysal, İ. (1999). "Türk-Arap İlişkileri 1918-1997", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
34. şalvarcı, Y. (2003). *Pax Aqualis Türkiye Suriye İsrail İlişkileri Su Sorunu ve Ortadoğu*. İstanbul: Zaman Kitap.
35. şen, S. (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.
36. Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*. Ankara: (ATO) Ankara Ticaret Odası Yayını.
37. Yeşilbursa, B. K. (2010). "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı* (2), 67-98. Doi Number:http://dx.doi.org/10.9737/hist_183
38. Cumhuriyet Gazetesi. "Suriye Sorunu". 16 Nisan 1998, 9.
39. Cumhuriyet Gazetesi. "şam ile Yeni Başlangıç". 15 Ocak 2003.
40. Cumhuriyet Gazetesi. 31 Ekim 1986.
41. Hürriyet Gazetesi. "Arap Birliği'nden Türkiye-İsrail İşbirliğine kınama". 17 Eylül 1998.
42. Hürriyet Gazetesi. "Sabrımız taşıyor". 2 Ekim 1998.
43. Hürriyet Gazetesi. "Suriye sınırına yığmak". 1 Ekim 1998.
44. Milliyet Gazetesi. "Aman, sağduyu". 21 Mart 1992, 1.
45. Milliyet Gazetesi. "Apo bizde yok ki verelim". 17 Temmuz 1987, 7.
46. Milliyet Gazetesi. "Sezgin: Bekaa işi halledildi". 17 Nisan 1992, 12.
47. Milliyet Gazetesi. "Suriye'den güvence". 18 Temmuz 1987, 8.
48. Milliyet Gazetesi. "şam pişman olur". 20 Ekim 1998, 14.